

**Київський університет імені Бориса Грінченка**

**КОСТЮК СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА**

**УДК 378.016:811.161.2-054.6**

**РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ  
СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ОСНОВНОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ  
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному вищому навчальному закладі «Криворізький державний педагогічний університет», Міністерство освіти і науки України.

**Науковий керівник:** доктор педагогічних наук, професор  
**Бакум Зінаїда Павлівна,**  
Державний вищий навчальний заклад  
«Криворізький державний педагогічний  
університет», професор кафедри української мови.

**Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, професор  
**Горошкіна Олена Миколаївна,**  
Інститут педагогіки НАПН України,  
головний науковий співробітник відділу навчання  
української мови та літератури;

кандидат педагогічних наук, доцент  
**Строганова Ганна Миколаївна,**  
Національний педагогічний університет імені  
М. П. Драгоманова, доцент кафедри методики  
навчання української мови та літератури.

Захист дисертації відбудеться 20 грудня 2018 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано « \_\_\_\_ » 2018 року.

**Учений секретар**  
спеціалізованої вченої ради

**Р. С. Дружененко**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність дослідження.** Світові глобалізаційні процеси впливають на відносини між різними етнічними спільнотами, що посилює роль міжкультурної комунікації як складника гармонійного співіснування держав та індивідів у сучасному світі. Геополітичні зміни спричиняють трансформацію економічного, політичного, наукового й освітнього просторів, привертають увагу до формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до світової та європейської культур, готова до сприйняття іншої культури, презентування власної, здатна до толерантного й успішного співіснування в усіх сферах життя. Різноманітність мов і культур – цінне джерело знань, становлення, самореалізації – основа всебічного розвитку особистості упродовж життя, з огляду на що вивчення особливостей буття інших народів, соціокультурних відмінностей, мови як культурного коду нації набуває неабиякої актуальності.

Упродовж багатьох років Україна надає освітні послуги громадянам іноземних держав. Одне із завдань сучасної освіти полягає в перетворенні багатства мов із перешкоди у спілкуванні на засіб пізнання та взаємозбагачення. Тому закономірно постає необхідність розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців як важливого чинника в оволодінні не лише мовою, а й культурними цінностями народу.

Пріоритетні напрями розвитку освіти, визначені в законодавчих та нормативних документах (Закон України «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Концепція мовної підготовки іноземців), передбачають розвиток і виховання гармонійно розвиненої, високоморальної особистості, здатної до цивілізованої й успішної взаємодії в усіх сферах життя, самовдосконалення, свідомого життєвого вибору.

Особливої актуальності у процесі комунікації набувають знання мовної системи, мовленнєвої поведінки носіїв мови, соціокультурної інформації та здатності використовувати їх у конкретних життєвих ситуаціях. Формування компетентностей міжкультурної комунікації – необхідна умова опанування української мови студентами-іноземцями задля повноцінної взаємодії в поліетнічному середовищі, формування особистості, готової до потреб міжнародної мобільності.

Студіювання наукових джерел із філософії, лінгвістики, психології, педагогіки, лінгводидактики дає підстави стверджувати, що інтерес науковців до питань формування компетентностей міжкультурної комунікації зростає. Теоретичні питання та шляхи формування міжкультурної комунікації розглянуто у працях О. Бистрай, Т. Білоуса, І. Воробйової, Т. Грушевицької, П. Донця, А. Кнапп-Поттхофа, М. Лідке, Ю. Пасова, В. Попкова, О. Садохіна; узаємозв'язок культури і комунікації відображено в розвідках З. Бакум, М. Бахтіна, Є. Верещагіна, П. Гуревича, М. Кагана, В. Костомарова, О. Леонтєва, Е. Холла, Г. Хофштеде; питання діалогу культур з'ясовано у працях О. Астаф'єва, М. Бахтіна, В. Біблера,

Г. Померанца; психологічний аспект міжкультурної комунікації порушено в дослідженнях Г. Андрєєвої, О. Асмолова, В. Кочеткова, О. Леонтьєва, Д. Мацумото, В. Павленко, Г. Тріандіса; лінгвістичний аспект міжкультурної комунікації презентовано в роботах Є. Верещагіна, Л. Виготського, І. Зимньої, В. Костомарова, О. Леонтовича, С. Тер-Мінасової; навчанню української мови як іноземної присвячено дослідження З. Бакум, Л. Васильєвої, Ж. Горіної, В. Дороз, І. Кочан, З. Мацюк, О. Пальчикової, Е. Сепіра, Б. Сокіл, Г. Строганової, Н. Ушакової, А. Чистякової; упровадження компетентнісного підходу до навчання мови розглянуто у працях І. Агапова, А. Андрєєва, Н. Гавриш, М. Голованя, Н. Голуб, О. Горошкіної, І. Зимньої, О. Караман, С. Карамана, О. Кучерук, С. Омельчука, М. Пентилюк, Ю. Рашкевича, І. Хом'яка, А. Хуторського, С. Шишова, С. Яворської; науковим засадам формування комунікативної культури майбутніх фахівців різних напрямів професійної підготовки присвячено дослідження М. Васильєвої, В. Гринькової, Т. Колбіної, О. Копусь, А. Мудрика, В. Пасинок, Т. Симоненко.

Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів свідчить про те, що проблеми міжкультурної комунікації ґрунтовно вивчені, однак методика формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови є недостатньо розробленою і потребує системного дослідження.

Водночас у контексті обраної теми дисертації виявлено низку суперечностей між:

- потребою українського суспільства у фахівцях із відповідним рівнем міжкультурної комунікації, які можуть успішно працювати в умовах мультикультурного світу, і реальним станом підготовленості студентів до її здійснення;

- бажанням України успішно конкурувати на освітньому світовому просторі та якістю освітніх послуг, які вона надає;

- необхідністю цілеспрямованого формування компетентностей міжкультурної комунікації та відсутністю для цього розроблених методик.

Нове соціальне замовлення до гармонійного розвитку особистості спрямоване на формування компетентностей, необхідних для продуктивної діяльності представників різних культур у спільному просторі, розширення мовних і культурних контактів задля обміну досвідом зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови».**

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація пов'язана з науковою проблематикою досліджень кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки ДВНЗ «Криворізький національний університет» «Навчання української мови як іноземної на компетентнісній основі» (державний реєстраційний номер 0116U00178) та з держбюджетною темою кафедри української мови ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет» «Лінгвальний простір духовного коду» (державний реєстраційний номер 0114U003453).

Тему наукового дослідження затверджено вченою радою Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол № 8 від 12.03.2015 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації

наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 844 від 29.04.2015 р.).

**Мета дослідження** полягає в теоретичному обґрунтуванні, створенні й експериментальній перевірці методики розвитку міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови.

Відповідно до окресленої мети визначено такі **завдання**:

1. На підставі аналізу філософських, лінгвістичних, психолого-педагогічних, лінгводидактичних досліджень з'ясувати ключові поняття методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців.

2. Проаналізувати навчально-методичне забезпечення з української мови як іноземної в контексті досліджуваної теми.

3. Розробити критерії, показники та рівні сформованості компетентностей міжкультурної комунікації у студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови в закладах вищої освіти.

4. Визначити стан сформованості компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови й обґрунтувати доцільність розроблення методики.

5. Розробити й апробувати методику формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови та методично перевірити її ефективність.

**Об'єкт дослідження** – навчання української мови студентів-іноземців у закладах вищої освіти на компетентнісній основі.

**Предмет дослідження** – методика розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови.

**Теоретичну основу дисертації** становлять: Закон України «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», Концепція мовної підготовки іноземців, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти. Дослідження науковців, що стосуються міжкультурної комунікації у таких царинах: філософія (В. Андрущенко, В. Біблер, В. Бушкова, В. Лекторський, В. Огнев'юк), лінгвістика (Ф. Бацевич, С. Омельчук, М. Пентилюк, І. Хом'як), психологія (О. Асмолов, І. Зимня, В. Кочетков, О. Леонтєв, А. Маркова, Г. Тріандіс), педагогіка (О. Бердичівський, М. Василенко, Г. Ващенко, М. Галицька, Ж. Горіна, М. Триняк), лінгводидактика (З. Бакум, Є. Верещагін, Н. Віннікова, В. Дороз, В. Костомаров, О. Кучерук, С. Тер-Мінасова, Д. Трагер); узаємозв'язок культури, мови та комунікації (Є. Верещагін, В. Костомаров, О. Леонтєв, Ю. Степанов); формування компетентностей (З. Бакум, Н. Гавриш, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пальчикова, Б. Сокіл, А. Хуторської); розроблення методики навчання української мови як іноземної (Л. Бей, О. Горошкіна, В. Дороз, О. Караман, О. Тростинська, О. Туркевич); удосконалення мовної освіти через упровадження компетентнісного підходу (З. Бакум, Є. Верещагін, Н. Голуб, В. Дороз, С. Караман, С. Омельчук, М. Пентилюк, А. Хуторської, С. Яворська).

Для розв'язання поставлених завдань і забезпечення достовірності отриманих результатів застосовано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: вивчення й аналіз філософської, лінгвістичної, психологічної, педагогічної та лінгводидактичної літератури застосовано для визначення

поняттєво-категорійного апарату й обґрунтування теоретико-методичних засад дослідження; узагальнення наукових положень з проблеми для розроблення методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців;

– *емпіричні*: діагностувальні методи (анкетування, тестування, опитування) сприяли обґрунтуванню міжкультурного компонента у процесі навчання студентів-іноземців; спостереження застосовано задля виявлення стану сформованості компетентностей міжкультурної комунікації; експериментальні методи (констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту) – для перевірки ефективності створеної методики;

– *статистичні*: кількісний та якісний аналіз отриманих даних, їх порівняння уможливили перевірку ефективності методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців.

**Експериментальна база дослідження.** Дослідження здійснювалося на базі ДВНЗ «Криворізький національний університет» (довідка № 01/01-644/3 від 12.10.2017 р.), ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет» (довідка № 09/1-606/3 від 17.10.2017 р.), Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (довідка № 01.01.-17/745 від 27.10.2017 р.), Херсонського державного університету (довідка №19-26/2059 від 30.10.2017 р.), Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (довідка № 1/25-402 від 14.11.2017 р.).

**Наукова новизна** одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше* в лінгводидактиці науково *обґрунтовано* методику розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови; *виокремлено* психологічні чинники, що впливають на формування компетентностей міжкультурної комунікації; *визначено*: підходи (компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативний, міжкультурний); принципи (загальнодидактичні, методичні, специфічні), методи (свідомо-зіставний, свідомо-практичний, комунікативний, рольової гри), прийоми (аналіз, порівняння, конструювання, трансформація, моделювання), систему вправ, що сприяють розвитку компетентностей міжкультурної комунікації; *уточнено* сутність базових понять дослідження: «компетентнісний підхід до навчання української мови студентів-іноземців», «міжкультурна комунікація студентів-іноземців»; *виглумачено* терміни: «компетентності міжкультурної комунікації студентів-іноземців (комунікативна, мовленнєва, мовна, міжкультурна)»; *з'ясовано* компоненти міжкультурної комунікації студентів-іноземців (ціннісний, пізнавальний, дієвий, культурологічний); *схарактеризовано* критерії, показники, рівні сформованості компетентностей міжкультурної комунікації; *упроваджено* в освітній процес авторський посібник «Міжкультурне спілкування»; *подальшого розвитку* набули змістові й технологічні аспекти навчально-методичного супроводу, збагаченого методикою розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців.

**Практична цінність дослідження** полягає в розробленні, обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики розвитку компетентностей міжкультурної

комунікації студентів-іноземців; створенні навчально-методичного супроводу до навчання української мови як іноземної (посібник «Міжкультурне спілкування»), комплексу текстів, діалогів, завдань, спрямованих на актуалізацію мовних та міжкультурних знань. Отримані результати дослідження можуть бути використані в процесі навчання української мови студентів-іноземців і сприяють формуванню комунікативної, мовленнєвої, мовної, міжкультурної компетентностей, орієнтованих на поліпшення взаємодії між представниками різних культур.

**Апробація й упровадження результатів дослідження.** Основні положення та результати дослідження обговорено на кафедрі української мови Криворізького державного педагогічного університету, кафедрі іноземних мов ДВНЗ «Криворізький національний університет», презентовано в доповідях на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: Методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей» (м. Харків, 11–12 червня 2015 р.); *Globalne aspekty Ekonomii Swiatowej i Stosunkow Miedzynarodowych w warunkach niestabilnoscі gospodarczej: monografia Miedzynarodowej Konferencji Naukowo-Practycznej, Czestochowa, Akademia Plonijna (Poland, Czestochowa, 31.03–1.04 2016 p.)*; «Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців» (м. Кривий Ріг, 1–2 березня 2017 р.); «Молодий науковець XXI століття» (м. Кривий Ріг, 16 листопада 2017 р.); «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (Кривий Ріг, 2015 р., 2016 р., 2017 р.); міжнародному симпозиумі «Американські та Британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація» (м. Київ, 22–24 квітня 2015 р.); міжнародному освітньо-науковому форумі «Association agreement: from partnership to cooperation» (м. Закопане, Польща, 21–26 січня 2018 р.); *всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: «Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця»* (м. Полтава, 2014, 2015 рр.); «Навчання іноземних студентів в Україні: традиції, реалії, перспективи» (м. Полтава, 20 листопада 2015 р.); «Дослідження молодих учених у контексті розвитку науки» (м. Київ, 21 квітня 2016 р.); «Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи» (м. Суми, 23–24 листопада 2017 р.); «Динамічні процеси в лексиці та граматиці слов'янських мов» (м. Умань, 30–31 травня 2018 р.); *міжвузівській конференції «Діалог культур у Європейському освітньому просторі»* (м. Київ, 16 травня 2017 р.).

**Публікації.** За темою дисертації опубліковано 20 праць. Із них: 1 навчально-методичний посібник «Міжкультурне спілкування», 5 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті в зарубіжних виданнях, 5 публікацій в інших наукових виданнях, 6 тез наукових конференцій.

**Особистий внесок здобувача в публікаціях зі співавторами.** У статті «Підходи до формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців», написаній у співавторстві із З. Бакум, з'ясовано домінуючі методологічні підходи до розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців. У статті «Психологічні чинники розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української

мови» (співавтор З. Бакум) визначено психологічні чинники впливу на процес вивчення української мови студентами-іноземцями. У статті «Методи розвитку компетентностей міжкультурної комунікації у процесі вивчення української мови як іноземної» (співавтор З. Бакум) обґрунтовано провідні методи розвитку компетентностей.

**Структура й обсяг дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 313 найменувань. Із них 30 – іноземними мовами. Повний обсяг дисертації становить 292 сторінки, із них основного тексту – 177 сторінок. Робота містить 14 таблиць, 12 рисунків.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, її зв'язок з програмами, планами, темами, визначено його мету, завдання, предмет; сформульовано наукову новизну й практичну цінність, методи дослідження; подано відомості про апробацію, упровадження, достовірність одержаних результатів.

У першому розділі – **«Теоретичні основи розвитку компетентностей міжкультурної комунікації»** – проаналізовано проблематику міжкультурної комунікації у філософському, лінгвістичному, психологічному, педагогічному та лінгводидактичному дискурсах, уточнено базові поняття дослідження, виокремлено психологічні чинники формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови, визначено лінгводидактичні основи формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови.

Розвиток сучасного суспільства можливий лише за діалогу націй, що передбачає глибоке розуміння культури інших країн, ознайомлення з їхніми цінностями, обмін лінгвосціокультурною інформацією. Тому першочерговим завданням освіти є формування особистості, здатної пізнавати, розуміти, сприймати культуру через міжкультурне спілкування.

Аналіз наукових джерел у контексті обраної теми засвідчує, що питання міжкультурної комунікації привертають увагу науковців різних царин (філософів, лінгвістів, психологів, педагогів, лінгводидактів, культурологів). В. Андрущенко, З. Бакум, В. Бушкова, В. Дороз, О. Леонт'єв, О. Пальчикова, С. Тер-Мінасова визначають міжкультурну комунікацію як: вид комунікативної діяльності, що відбувається в міжкультурному контексті; взаємодію двох або більше представників різних культур, у процесі якої відбувається обмін інформацією, культурними цінностями; набір навичок, якими необхідно оволодіти під час спілкування з представниками різних національних та етнічних спільнот; комплексно-мовний зв'язок, що передбачає обмін досвідом, духовними цінностями, думками.

Узагальнення теоретичних напрацювань із питань міжкультурної комунікації дало змогу конкретизувати зміст поняття *міжкультурна комунікація студентів-іноземців* – процес комунікативної взаємодії між представниками різних національностей, супроводжуваний обміном лінгвосціокультурною інформацією, результатом якого є моральне, ціннісне, знаннєве взаємозбагачення кожного з учасників спілкування.



Нові соціальні вимоги до всебічного розвитку особистості привертають увагу науковців (В. Андрущенко, С. Калашников, В. Кремень, А. Кузьмінський, В. Раєвський) до компонентів освіти, спрямованих на формування компетентностей. Утвердження компетентнісної освітньої парадигми передбачає формування особистості, здатної використовувати набуті знання, уміння, навички в нестандартних ситуаціях, самовдосконалюватися, швидко адаптуватися до нових умов, усвідомлювати свою приналежність до рідної та світової культур. Визначальним стає навчання, спрямоване на формування умінь використовувати особистісний потенціал для розв'язання соціальних, професійних, моральних завдань, розширення міжкультурного співробітництва, обмін культурними цінностями, використання знань із мови, культури задля активного діалогу з представниками інших національностей.

Установлено, що впровадження компетентнісного підходу до навчання української мови студентів-іноземців створює сприятливі умови для формування культурно-мовної особистості, здатної до ефективного міжкультурного спілкування, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку, її самовдосконаленню, формуванню життєво необхідних компетентностей, а відтак і здатності швидко реагувати на запити часу. На основі аналізу досліджень науковців (З. Бакум, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, С. Омельчук, М. Пентилюк, А. Садохін, А. Хуторської) *компетентнісний підхід до навчання української мови як іноземної* витлумачено як стратегічний напрям, що охоплює процес навчання української мови, спрямований на формування й розвиток компетентностей через набуття досвіду для виконання соціальних ролей студентами-іноземцями, попередження і розв'язання конфліктів у спілкуванні між представниками різних культур.

Результатом реалізації компетентнісного підходу до навчання української мови як іноземної є розвиток комунікативної, мовленнєвої, мовної та міжкультурної компетентностей, що сприяють формуванню гармонійно розвиненої особистості з належним рівнем культури спілкування, її становленню як рівноправного партнера у побутовій, соціально-культурній та професійній сферах.

Аналіз потрактування змісту понять «комунікативна», «мовленнєва», «мовна», «міжкультурна» компетентності в сучасних наукових розвідках (О. Бігич, І. Галімізьянова, Н. Гальскова, Н. Голуб, Ж. Горіна, Ю. Ємельянов, С. Караман, М. Кенел, С. Ніколаєва, С. Омельчук, М. Орац, М. Пентилюк, А. Хуторської) дали змогу витлумачити означені компетентності. *Комунікативна компетентність міжкультурної комунікації студентів-іноземців* – здатність доречно співвідносити мовні засоби з комунікативною метою, встановлювати й підтримувати контакти з представниками інших культур, засвоювати досвід соціальної взаємодії, розуміти особливості комунікативної поведінки представників інших національностей як засіб впливу на емоційний стан у конкретних комунікативних ситуаціях. *Мовленнєву компетентність міжкультурної комунікації студентів-іноземців* розуміємо як обізнаність із мовними засобами та нормами усного й писемного мовлення (орфоепічними, лексичними, морфологічними тощо), здатність їх практичного використання відповідно до мети спілкування з представниками інших культур.

*Мовна компетентність міжкультурної комунікації студентів-іноземців* – усвідомлення ролі мови в житті соціуму, обізнаність із фонетичними, лексичними, граматичними рівнями мови задля продукування мовлення, подолання бар'єрів вербального й невербального спілкування з представниками інших лінгвокультурних спільнот. *Міжкультурну компетентність студентів-іноземців* визначено як здатність орієнтуватися в різних видах культур, системах цінностей, реалізовувати знання в межах діалогу культур, пристосовуватися до умов іншої культури, спільної діяльності з представниками інших культур, оцінювати комунікативну ситуацію та співвідносити комунікативні наміри з передбачуваним вибором стратегій, які застосовуються в ситуаціях міжкультурних контактів.

Студіювання фундаментальних психологічних праць (Н. Бакшаєва, Л. Божович, О. Леонт'єв, Н. Локалова, А. Маркова, Л. Почебут) дало змогу виявити залежність між рівнем розвитку пізнання, емоційним станом, інтересами й потребами студентів та результатом навчання мови. Доведено, що на процес міжкультурної комунікації впливають когнітивний (сприяє інтелектуальному розвитку, знижує рівень агресії), мотиваційний (зумовлює мету діяльності, спонукає до вивчення мови, культури, встановлення контактів із представниками іншого соціокультурного оточення) та емоційний (описує стан особистості під час спілкування) чинники.

На основі аналізу наукових джерел (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Омельчук, Л. Паламар, О. Тростинська, О. Туркевич) обґрунтовано пріоритетні підходи до навчання студентів-іноземців української мови (компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативний, міжкультурний), що сприяють формуванню компетентностей міжкультурної комунікації, навчають толерантного ставлення до культурних розбіжностей, орієнтують на встановлення й підтримку міжособистісної взаємодії з оперттям на знання з мови та культурну поінформованість.

Схарактеризовано доцільність упровадження загальнодидактичних (свідомості, системності і послідовності, творчого характеру навчання), методичних (комунікативності, урахування рідної мови, текстоцентризму) та специфічних (домінування проблемних культурознавчих завдань, культурної варіативності та культурної опозиції) принципів, що сприяють формуванню культурної неупередженості, здатності до спілкування в поліетнічному середовищі, розумінню взаємозв'язку мови і культури.

Підтверджено продуктивність таких методів навчання, як: свідомо-зіставний, свідомо-практичний, аудіолінгвальний, міжкультурний, застосування яких передбачає усвідомлене порівняння явищ рідної мови і культури та мови і культури, що вивчається; формування умінь і навичок застосовувати набуті знання з урахуванням особливостей учасників спілкування; залучення мовного та культурознавчого матеріалу. Упровадження в освітній процес означених методів сприяє осмисленому оволодінню знаннями, полегшує формування мовної, мовленнєвої, комунікативної, міжкультурної компетентностей.

На основі класифікацій прийомів З. Бакум, О. Горошкіної, О. Караман, С. Карамана, М. Пентилюк у контексті дослідження виокремлено такі: аналіз,

порівняння, трансформація, обговорення, моделювання, конструювання, проектна робота, презентація.

Вагомим складником методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації є система вправ, розроблена Ю. Пасовим, Г. Роговою, С. Шатіловим, А. Щукіним: рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні; рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні; рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні, що зорієнтовані на узагальнення та систематизацію лінгвокультурологічних знань усіх представників навчальної групи.

У другому розділі – **«Стан розробленості проблеми компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у теорії та практиці навчання української мови»** – проаналізовано навчально-методичне забезпечення з української мови як іноземної, визначено структуру, критерії, показники та рівні сформованості у них компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців, визначено стан сформованості компетентностей міжкультурної комунікації.

Змістове наповнення нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення з української мови як іноземної (Стандарт з української мови як іноземної, Єдина типова навчальна програма з української мови як іноземної), програми («Українська мова як іноземна», «Українська мова для студентів-іноземців»), посібники («Українська мова для іноземців», «Мандрівка Україною», «Українська мова для іноземних студентів. Країнознавство») має особливе значення, оскільки розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців – важливий компонент особистісного та професійного становлення. Аналіз змісту чинних програм дав змогу визначити, що основними завданнями у процесі опанування означеної дисципліни є такі: формування у студентів-іноземців здатності практично використовувати необхідні мовленнєві уміння у всіх видах мовленнєвої діяльності для отримання знань із загальноосвітніх та спеціальних дисциплін; формування комунікативної компетентності іноземних громадян, забезпечення їхніх комунікативних потреб у різних сферах спілкування; формування мовної та мовленнєвої компетентностей іноземних студентів, сприяння їхній адаптації до професійного й культурного середовища України тощо.

З'ясовано, що більший обсяг навчального матеріалу орієнтує на поглиблення знань з української мови, розвиток мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей, необхідних для послуговування українською мовою в соціально-побутовій та науково-професійній сферах діяльності. Водночас недостатньо уваги приділено знанням культурно-специфічних вербальних засобів комунікації, умінням та навичкам використовувати ці знання відповідно до комунікативної ситуації, формуванню умінь і навичок порівнювати культурологічний матеріал задля розвитку соціокультурної обізнаності, позбавлення соціокультурних стереотипів, запобігання непорозумінням і конфліктних ситуацій спілкування.

З урахуванням того, що основою міжкультурної комунікації є мова, культура, особистість, виокремлюємо чотири компоненти досліджуваних компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців: *ціннісний* (відображає ставлення

особистості до мовних знань, комунікативних стратегій, міжкультурної взаємодії та розуміння їх значення для суспільного й професійного становлення); *пізнавальний* (знання мови, стратегій спілкування та попередження конфліктів задля встановлення міжособистісної та міжкультурної взаємодії); *дієвий* (здатність і готовність застосовувати знання мовних норм, комунікативних стратегій для розв'язання практичних завдань залежно від умов процесу спілкування, що можуть відрізнятися від прийнятих у межах певної культури); *культурологічний* (усвідомлення значення мови як культурного коду, розуміння вербальних і невербальних особливостей для правильної інтерпретації повідомлення, використання знань про культуру та цінності інших народів у процесі міжкультурного спілкування). Схарактеризовано зміст виокремлених компонентів.

Для оцінювання якості набутих компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови у процесі дослідження визначено критерії та показники рівня їх сформованості. *Мотиваційно-ціннісний* критерій характеризується спрямованістю на процес пізнання української мови та культури, сформованістю гуманістичних цінностей, моральних та громадянських ідеалів, умінням коректно оцінювати, зіставляти й аналізувати самотні прояви власної та української культур у різних ситуаціях, висловлювати толерантні судження щодо норм і цінностей, які відрізняються від власної культури. Показниками *когнітивного* критерію є знання з історії України, її культури, традицій і фольклору, навички вільного спілкування з урахуванням комунікативних стратегій та правил етикету, притаманних іншій культурі, аналіз власної діяльності у процесі міжкультурного спілкування. *Професійно-комунікативний* критерій – вільне спілкування з урахуванням комунікативних стратегій та правил етикету, притаманних іншій культурі, розвинені навички діалогічного та монологічного мовлення в різних сферах, застосування соціокультурно забарвлених лексичних одиниць задля урізноманітнення мовлення. *Лінгвокультурознавчому* критерію відповідають такі показники: прагнення поглибити країнознавчі знання, сформовані комунікативна, мовленнєва, мовна, міжкультурна компетентності та їх використання у процесі діалогу культур, розуміння єдності світової цивілізації.

Відповідно до визначених критеріїв та показників виокремлено три рівні сформованості компетентностей міжкультурної комунікації: репродуктивний – характеризується наявністю вибіркового мовних і культурних знань, студент не усвідомлює та не ідентифікує культурно марковані одиниці, послуговується правилами та нормами поведінки, притаманними рідній мові та культурі; усвідомлено-ситуативний передбачає володіння ґрунтовними знаннями з мови й культури, якими студент активно послуговується; активно-творчий – іноземець репрезентує сформованість достатньої кількості навичок для вільного спілкування з урахуванням комунікативних стратегій і правил етикету, притаманних іншій культурі.

Для аналізу стану сформованості компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на констатувальному етапі експерименту встановлено вихідний рівень сформованості компетентностей (комунікативна, мовленнєва, мовна,

міжкультурна) міжкультурної комунікації студентів-іноземців за визначеними показниками. В оцінюванні компонентів означених компетентностей використовувалися такі вимірювачі: тестові завдання, лексико-граматичні вправи, анкети-опитувальники, спеціальні методики, укладені психологами (тест на визначення сформованості ціннісного ставлення (А. Дербеньова), методика «Незавершені речення» (Ж. Ньюттен, О. Орлов), опитувальник для вимірювання толерантності (В. Магун, М. Жамкочьян), оцінювання ефективності крос-культурної взаємодії та потенційної адаптивності (Лін В. Дайн, Сун Енг).

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що загальний рівень володіння компетентностями міжкультурної комунікації студентами – усвідомлено-ситуативний. Основними проблемами, що перешкоджають повноцінній міжкультурній взаємодії між представниками різних культур, є низька мотивація до пізнання інших культур, недостатня обізнаність із нормами, правилами та стратегіями поведінки. Репродуктивний рівень сформованості означених компетентностей мають 30–39% студентів, усвідомлено-ситуативний рівень виявлено у 45–54%, а 12–14% суб'єктів продемонстрували активно-творчий рівень володіння.

Середні відсоткові значення кількості студентів із різними рівнями сформованості компетентностей міжкультурної комунікації подано в таблиці 1.

Таблиця 1

### Рівні сформованості компетентностей міжкультурної комунікації (%)

Компетентності	Порівнювані групи студентів	Рівні		
		Репродуктивний	Усвідомлено-ситуативний	Активно-творчий
		Відсотки, %	Відсотки, %	Відсотки, %
Мовна	1 група	39,1	48,7	12,2
	2 група	39,3	45,5	12,2
Мовленнєва	1 група	29,8	54,3	16,0
	2 група	32,5	53,4	14,2
Комунікативна	1 група	35,0	49,9	15,2
	2 група	34,7	53,0	12,3
Міжкультурна	1 група	32,3	54,8	13,0
	2 група	35,4	53,5	13,0

Дані констатувального етапу підтвердили необхідність розроблення ефективної методики формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців. Вагомим аргументом на користь створення експериментальної методики були також результати опитування щодо доцільності такого навчання. Аналіз результатів дав змогу визначити труднощі, на які натрапляють студенти-іноземці у процесі навчання української мови та спілкування з представниками інших культур, а також міркування викладачів і студентів щодо шляхів удосконалення навчання української мови як іноземної.

У третьому розділі – «**Організація, проведення та результати експериментальної роботи з розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови**» – описано програму та зміст експериментального дослідження, розроблено методiku розвитку компетентностей міжкультурної комунікації, інтерпретовано результати педагогічного експерименту.

На формувальному етапі експериментального навчання розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців відбувався за виокремленими компонентами міжкультурної комунікації – ціннісним, пізнавальним, дієвим, культурологічним.

Упровадження означеної методики можливе за умови реалізації принципів: загальнодидактичних (свідомості, системності й послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою), методичних (комунікативності, урахування рідної мови, текстоцентризму) і специфічних (культурної варіативності, культурної опозиції); системи методів навчання (свідомо-зіставний, свідомо-практичний, аудіолінгвальний, рольової гри), прийомів (аналіз, порівняння, трансформація, моделювання, проектна робота) і вправ (рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні; рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні; рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні), спрямованих на формування вмінь зіставляти лінгвістичні явища, що не збігаються в рідній та українській мовах задля запобігання інтерферентних впливів, розуміння ключової ідеї висловлення співрозмовника, коректного послуговування вербальними / невербальними засобами передавання інформації згідно з контекстом.

Передбачено використання текстів, діалогів, завдань, спрямованих на поглиблення міжкультурної поінформованості, формування умінь і навичок знаходити й розпізнавати інформацію з культурознавчим тлом, розвиток логічного, аналітичного і творчого мислення, удосконалення умінь висловлювати думки з урахуванням культурно маркованої інформації, формування неупередженого ставлення до представників інших культур, усвідомлення рівноправності культур через порівняння й аналіз лінгвістичних і культурних явищ, які не збігаються в рідній та українській мовах.

Задля формування комунікативної компетентності розроблено й використано завдання, що моделювали різноманітні ситуації спілкування, акцентовано увагу на розвиток навичок спілкування, здатність вибудовувати стратегію взаємодії, попереджувати конфліктні ситуації.

Розвиток мовленнєвої компетентності передбачав завдання, спрямовані на створення висловлення з урахуванням особливостей поведінки, культурних цінностей та можливої реакції представників інших культур.

У контексті розвитку міжкультурної компетентності залучено завдання, які ілюстрували особливості культури інших народів, заохочували до пошуку додаткової інформації, спонукали до пристосування умов комунікації, «імітування образу» іншої культури.

Для формування мовної компетентності до змісту навчання введено завдання, спрямовані на розвиток умінь логічно оформлювати власні думки, добирати виражальні засоби мови (синоніми, антоніми, фразеологізми) задля урізноманітнення мови.

Використання проблемних завдань, діалогів, інтерв'ю, рольових ігор у процесі розвитку компетентностей міжкультурної комунікації дало змогу студентам порівняти свою культуру з іншими, отримати інформацію про те, як сприймається поведінка представників одного народу іншими, побачити позитивне у взаємодії та набуті ціннісного, пізнавального та культурологічного досвіду.

Стрижнем експериментальної методики став навчально-методичний посібник «Міжкультурне спілкування», який містить низку тем: «Країни та національності», «Скільки мов – стільки світів», «Культури та звичаї», «Освіта», «Виші. Студентське життя», «Професії», «Дозвілля».

Для моніторингу рівня сформованості компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців було проведено контрольний зріз за визначеними компонентами: ціннісним, пізнавальним, дієвим, культурологічним.

Результати експериментального навчання засвідчили, що активно-творчий рівень сформованості досліджуваних компетентностей продемонстрували 29,4 % студентів ЕГ та 16,38 % студентів КГ, усвідомлено-ситуативний рівень – 58,1 % студентів у ЕГ та 51,2 % студентів КГ, репродуктивний рівень виявлено у 15,6 % студентів ЕГ та 33,6 % студентів КГ.

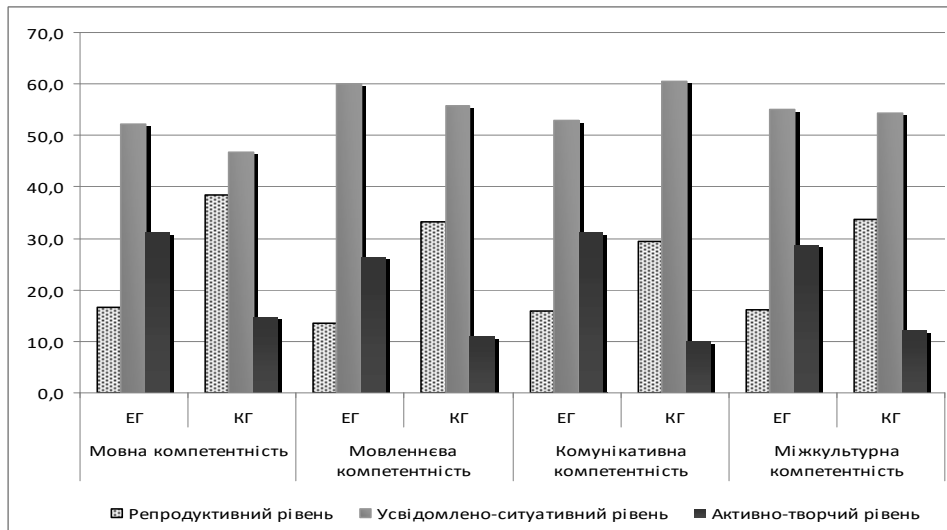
На підставі результатів формувального етапу експерименту підтверджено позитивну динаміку змін у компонентах досліджуваних компетентностей в експериментальних групах. Упровадження методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови забезпечило підвищення мотивації до пізнання іншої культури, сприяло якіснішому засвоєнню знань з мови, знизило рівень несприйняття соціокультурних відмінностей у поведінці представників інших народів.

Узагальнення результатів уможливило такі висновки: на контрольному етапі експерименту в ЕГ кількість студентів із репродуктивним рівнем за всіма компонентами компетентностей міжкультурної комунікації значно менша за кількість студентів КГ із тим самим рівнем; відмінності становлять від 11,5 % до 26,2 %; в ЕГ кількість студентів з активно-творчим рівнем за всіма компонентами чотирьох досліджуваних компетентностей значно більша за кількість студентів КГ з тим самим рівнем; різниця становить від 11,2 % до 22,8 %.

Відсоткові значення кількості студентів ЕГ та КГ із репродуктивним, усвідомлено-ситуативним, активно-творчим рівнями сформованості досліджуваних компетентностей подано на рисунку 1.

Проведене експериментальне навчання підтвердило доцільність вдосконалення змісту навчання на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, комунікативного, міжкультурного підходів; реалізації системи загальнодидактичних, методичних та специфічних принципів, застосування продуктивних методів, прийомів, системи вправ та навчального посібника

«Міжкультурне спілкування»; впровадження запропонованої методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців в освітній процес.



**Рис. 1. Середні відсоткові значення кількості студентів з репродуктивним, усвідомлено-ситуативним, активно-творчим рівнями сформованості компетентностей міжкультурної комунікації на контрольному етапі експерименту**

## ВИСНОВКИ

Результати теоретичних та експериментальних досліджень дали змогу сформулювати такі висновки:

1. На підставі аналізу й узагальнення філософських, психолого-педагогічних, лінгводидактичних досліджень науковців з'ясовано, що основою ефективного навчання української мови як іноземної є розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців (комунікативна, мовленнєва, міжкультурна, мовна).

З'ясування змісту базових понять дослідження сприяло їх уточненню: *компетентнісний підхід до навчання української мови як іноземної* – стратегічний напрям, що охоплює процес навчання української мови, спрямований на формування й розвиток компетентностей через набуття досвіду для виконання соціальних ролей студентами-іноземцями, попередження та розв'язання конфліктів спілкування між представниками різних культур; *міжкультурна комунікація студентів-іноземців* – процес комунікативної взаємодії між представниками різних національностей, супроводжуваний обміном лінгвосціокультурною інформацією, результатом якого є моральне, ціннісне, знаннєве взаємозбагачення кожного з учасників спілкування, та витлумаченню термінів: «компетентності міжкультурної комунікації студентів-іноземців (комунікативна, мовленнєва, міжкультурна, мовна)».

Виявлено психологічні чинники впливу на процес формування означених компетентностей: когнітивний (сприяє інтелектуальному розвитку, підвищенню рівня толерантності) та мотиваційний (визначає мету діяльності, посилює інтерес до вивчення української мови, культури, правил інтеракції з представниками інших культур), емоційний (репрезентує рівень комфортності комунікативної ситуації).



З'ясовано, що формування компетентностей міжкультурної комунікації зумовлено психологічними сферами особистості та є показником того, наскільки діяльність студента збігається з його потребами.

Виокремлено пріоритетні підходи до формування компетентностей міжкультурної комунікації (компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативний, міжкультурний), реалізація яких дозволяє особистості набути якостей, необхідних для інтеграції в соціокультурний простір: розуміння унікальності культур та багатозначності явищ, налаштованість на співпрацю з носіями інших культур, формування навичок толерантного ставлення до прав і свобод людини тощо. Схарактеризовано загальнодидактичні, методичні та специфічні принципи (свідомості, системності й послідовності, зв'язку теорії з практикою, творчого характеру навчання, діяльнісного та виховного характеру навчання, комунікативності, урахування рідної мови, текстоцентризму, домінування проблемних культурознавчих завдань, культурної варіативності та культурної опозиції); методи: свідомо-зіставний, свідомо-практичний, аудіолінгвальний та міжкультурний; прийоми: аналіз, порівняння, трансформація, обговорення, моделювання, конструювання, проектна робота, презентація; систему вправ: рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні, рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні, рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні.

2. На основі аналізу чинного навчально-методичного забезпечення (робочі та навчальні програми, підручники, посібники) з'ясовано, що, незважаючи на велику кількість пропонованих навчальних програм та видань з української мови як іноземної, які містять значний обсяг матеріалів для розвитку комунікативної, мовленнєвої та мовної компетентностей, проблема формування компетентностей міжкультурної комунікації є і досі актуальною. Формування означених компетентностей на засадах компетентнісного підходу потребує упровадження в освітній процес завдань, спрямованих на зіставлення та порівняння різних культур задля розвитку соціокультурної обізнаності, толерантності, позбавлення соціокультурних стереотипів, оволодіння уміннями й навичками використовувати ці знання відповідно до комунікативних ситуацій.

3. У дисертації схарактеризовано складники компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців: ціннісний (усвідомлення значення мовної підготовки, опанування мовленнєвими, комунікативними та міжкультурними стратегіями спілкування), пізнавальний (володіння системою знань з мови, культури, історії, правил етикету, необхідних для взаємодії з представниками інших культур), дієвий (сукупність умінь і навичок застосовувати знання для розв'язання різноманітних практичних завдань), культурологічний (знання універсальних складників різних типів культур, їх прояви в мовленні та моделях поведінки), визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, професійно-комунікативний, лінгвокультурознавчий), показники та рівні сформованості

компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців (репродуктивний, усвідомлено-ситуативний, активно-творчий).

4. Дослідження стану сформованості компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців дало змогу з'ясувати, що рівень сформованості означених компетентностей у першій та другій групах істотно не відрізнявся. Домінував рівень володіння знаннями з мови, культури, комунікативних стратегій – усвідомлено-ситуативний. Аналіз мовної підготовки студентів-іноземців засвідчив недостатню розробленість методичних аспектів розвитку компетентностей. У дослідженні аргументовано необхідність формування компетентностей міжкультурної комунікації задля досягнення мети навчання іноземців – практичне послуговування мовою в ситуаціях міжкультурного спілкування.

5. Розроблено й апробовано ефективність методики формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови. Доведено, що ефективність процесу формування компетентностей залежить від урахування реалізації принципів, підходів, методів, прийомів.

Експериментальна методика передбачала використання комплексу текстів, діалогів, вправ, покликаних навчити сприймати, зіставляти, аналізувати різні культурні (звичаї, соціокультурні норми, особливості комунікації) та лінгвістичні явища.

Основні положення експериментальної методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців відображено в розробленому навчально-методичному забезпеченні (посібник «Міжкультурне спілкування»).

Перебіг формувального етапу експерименту засвідчив доцільність упровадження в освітній процес створеної методики формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців. На контрольному етапі експерименту виявлено динаміку позитивних змін у рівнях сформованості компонентів компетентностей (комунікативної, мовленнєвої, мовної, міжкультурної). Порівняно з результатами констатувального етапу експерименту репродуктивний рівень сформованості означених компонентів у студентів ЕГ знизився від 26,2 % до 11, 5%, а відсоток студентів, які володіють активно-творчим рівнем, зріс приблизно на 17 %.

Отже, результати експериментального дослідження підтвердили ефективність розробленої методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців, а також упровадження її в освітній процес.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови. Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у створенні електронного дидактичного комплексу та подальшому вивченні питань з удосконалення форм, методів і прийомів формування компетентностей міжкультурної комунікації.

**Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:  
Навчально-методичний посібник:**

1. Костюк С. С. Міжкультурне спілкування: навч. посіб. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. 154 с.

**Статті у фахових наукових виданнях:**

2. Костюк С. С. Структура поняття «міжкультурна комунікативна компетентність студентів-іноземців». *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 4 [51]. С. 91–96.

3. Костюк С. С., Бакум З. П. Підходи до формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія Педагогічні науки*. 2017. Вип. 2. С. 156–162.

4. Костюк С. С. Підходи та принципи формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків. 2018. Вип. 32. С. 46–61.

5. Костюк С. С. Система вправ для формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців. *Вісник Кременчуцького національного університету ім. Михайла Остроградського. Серія Педагогічні науки*. Кременчук. 2018. Вип. 2. Ч. 2. С. 71–77.

6. Костюк С. С. Міжкультурна комунікація студентів-іноземців: система компетентностей. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Глухів. 2018. Вип. 2. Т. 1. С. 201–208.

**Статті в зарубіжних наукових виданнях:**

7. Kostiuk, S., Bakum, Z., 2018. Psychological factors of intercultural competencies development of foreign students in the process of training the Ukrainian language. *Association agreement : from partnership to cooperation (collective monograph)*, ed. M. Dey, O. Rudenko, Hamilton, Ontario, pp 232–236.

8. Kostiuk, S., Bakum, Z., 2018. Methods of intercultural competencies development during the Ukrainian language training as a foreign. *Social Education Project of Improving Knowledge in Economics*, 19, Frankfurt, pp. 8–12.

9. Костюк С. С., Єлисеєва Н. О., 2016. Проблеми розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців під час навчання української мови. *Globalne aspekty Ekonomii Swiatowej i Stosunkow Miedzynarodowych w warunkach niestabilnosci gospodarczej: monografia Miedzynarodowej Konferencij Naukowo-Practycznej*, Czestochowa, Akademia Plonijna, s. 289–295.

### Тези, матеріали конференцій:

10. Костюк С. С. Іншомовна підготовка студентів нефілологічних спеціальностей до міжкультурної взаємодії. *Інноваційні технології в контексті іншомовної підготовки фахівця* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 2 квітня 2014 р. Полтава, 2014. С. 54–56.

11. Костюк С. С. Проблеми розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців. *Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 2 квітня 2015 р. Полтава, 2015. С. 72–75.

12. Костюк С. С. Структурно-функціональні характеристики міжкультурної комунікативної компетентності студентів-іноземців. *Навчання іноземних студентів в Україні : традиції, реалії, перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., з міжнародною участю, 20 листопада 2015 р. Полтава, 2015. С. 33–37.

13. Костюк С. С. Linguo-didactic principles of foreign students' intercultural communication competencies formation in studying Ukrainian language. *Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 1–2 березня 2017 р. Кривий Ріг, 2017. С. 107–109.

14. Костюк С. С. Формування компетентностей міжкультурної комунікації – основа навчання студентів-іноземців. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., 23–24 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 53–57.

15. Костюк С. С. Психологічні чинники впливу на емоційний стан студентів-іноземців у процесі формування міжкультурної комунікації. *Молодий науковець XXI століття* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 16 листопада 2017 р. Кривий Ріг, 2017. С. 45–47.

### Праці, що додатково відбивають наукові результати дисертації:

16. Костюк С. С. Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації у студентів технічних спеціальностей. *Американські та Британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація* : зб. наук. праць. Київ : Талком, 2015. С. 257–260.

17. Костюк С. С. Міжкультурна комунікація як основа вивчення іноземної мови. *Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів : методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей* : зб. наук. праць. Київ : Талком, 2015. С. 75–82.

18. Костюк С. С. Компетентності міжкультурної комунікації студентів-іноземців у навчанні української мови. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. 2015. Вип. 13. С. 442–447.

19. Костюк С. С. Лінгводидактичні основи формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови.

*Філологічні студії* : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць. 2016. Вип. 15. С. 267–277.

20. Костюк С. С. Навчання студентів-іноземців на компетентнісній основі. *Філологічні студії* : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць. 2017. Вип. 16. С. 456–473.

### АНОТАЦІЯ

**Костюк С. С. Развитие компетентностей межкультурной коммуникации студентов-иностранцев на основном этапе обучения украинскому языку. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.**

Диссертация на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет», Кривий Ріг, 2018.

Диссертация присвячена проблемі розвитку компетентностей межкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови.

У дисертації проаналізовано стан дослідженості обраної теми у філософському, лінгвістичному, психологічному, педагогічному, лінгводидактичному дискурсах, з'ясовано ключові поняття методики розвитку компетентностей межкультурної комунікації студентів-іноземців, обґрунтовано наукові підходи до формування визначених компетентностей. На основі аналізу науково-педагогічної літератури встановлено, що межкультурна комунікація студентів-іноземців – процес комунікативної взаємодії між представниками різних національностей, супроводжуваний обміном лінгвосоціокультурною інформацією, результатом якого є моральне, ціннісне, знаннєве взаємозбагачення кожного з учасників спілкування, що передбачає розвиток мовної, мовленнєвої, комунікативної та межкультурної компетентностей. Структурними компонентами цих компетентностей визначено: ціннісний, пізнавальний, дієвий, культурологічний. Дібрано систему критеріїв та показників для оцінювання рівнів сформованості досліджуваних компетентностей. Розроблено методику формування компетентностей межкультурної комунікації студентів-іноземців та експериментально перевірено її ефективність у процесі навчання української мови студентами-іноземцями на основному етапі навчання.

**Ключові слова:** компетентнісний підхід, студенти-іноземці, компетентності, комунікативна компетентність студентів-іноземців, мовленнєва компетентність студентів-іноземців, мовна компетентність студентів-іноземців, межкультурна компетентність студентів-іноземців, українська мова.

### АННОТАЦИЯ

**Костюк С. С. Развитие компетентностей межкультурной коммуникации студентов-иностранцев на основном этапе обучения украинскому языку. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – ГВУЗ «Криворожский государственный педагогический университет», Кривой Рог, 2018.

Исследование посвящено проблеме развития компетентностей межкультурной коммуникации студентов-иностранцев на основном этапе обучения украинскому языку.

В диссертации представлены результаты теоретического анализа исследуемой проблемы в философском, лингвистическом, психологическом, педагогическом и лингводидактическом дискурсах. В работе проведен анализ ключевых понятий методики развития компетентностей межкультурной коммуникации студентов-иностранцев: «компетентностный подход к обучению украинскому языку как иностранному», «компетентности межкультурной коммуникации студентов-иностранцев (коммуникативная, речевая, языковая, межкультурная)» и сделано их уточнение.

Установлена зависимость между уровнем когнитивного развития, эмоциональным состоянием, интересами, потребностями студентов и успешностью процесса изучения украинского языка как иностранного. Выявлены психологические факторы развития компетентностей межкультурной коммуникации (когнитивный, мотивационный, эмоциональный).

В результате теоретического анализа проблемы исследования определены ключевые методологические подходы (компетентностный, личностно-ориентированный, коммуникативный, межкультурный) и принципы: общедидактические (сознательности, системности и последовательности, связи теории с практикой, творческого характера обучения), методические (коммуникативности, учета родного языка, текстоцентризма), специфические (культурной вариативности, культурной оппозиции, доминирование проблемных культуроведческих заданий). Выделены методы формирования компетентностей межкультурной коммуникации студентов-иностранцев: сознательно-сопоставительный, сознательно-практический, аудиолингвальный, ролевой игры).

На основе выделенных подходов, принципов, методов определена система упражнений для реализации авторской методики (рецептивно-коммуникативные, репродуктивно-коммуникативные, продуктивно-коммуникативные; рецептивные условно-коммуникативные, репродуктивные условно-коммуникативные, продуктивные условно-коммуникативные; рецептивные некоммуникативные, репродуктивные некоммуникативные), ориентированных на обобщение и систематизацию лингвокультуроведческих знаний всех представителей учебной группы.

Обоснованы содержание и структура компетентностей межкультурной коммуникации, компонентами которых являются: ценностный, познавательный, деятельностный, культурологический. В процессе определения структуры и содержания языковой, речевой, коммуникативной и межкультурной компетентностей выделены их критерии: мотивационно-ценностный, когнитивный, профессионально-коммуникативный, лингвокультуроведческий, соответствующие им показатели и уровни (репродуктивный, сознательно-ситуативный и активно-творческий) сформированности исследуемых компетентностей.

Представлена методика развития компетентностей межкультурной коммуникации студентов-иностранцев на основном этапе обучения украинскому

языку. Изложены ход и результаты экспериментального обучения, доказана целесообразность его внедрения в учебный процесс высшей школы. Эксперимент позволил выявить позитивную динамику развития компетентностей межкультурной коммуникации студентов-иностранцев и подтвердил преимущества разработанной методики для повышения уровня языковых, культурных и межкультурных знаний.

**Ключевые слова:** компетентностный подход, студенты-иностранцы, компетентности, коммуникативная компетентность студентов-иностранцев, речевая компетентность студентов-иностранцев, языковая компетентность студентов-иностранцев, межкультурная компетентность студентов-иностранцев, украинский язык.

## SUMMARY

**Kostiuk S. S. Foreign students' intercultural communication competences development at the basic stage of Ukrainian language training. – Manuscript.**

Thesis for a candidate degree in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.02 “Theory and Methods of Teaching (the Ukrainian language)”. – SIHE «Kryvyi Rih State Pedagogical University», Kryvyi Rih, 2018.

The thesis is devoted to the development and testing of methodology of foreign students' intercultural communication competences development at the basic stage of the Ukrainian language training.

The scientific analysis of the problem proves that the issues of intercultural communication are discussed in the philosophical, linguistic, psychological, pedagogical and linguodidactic fields. In the works, scientists place the emphasis on the necessity of intercultural communication competences development for frequent and effective dialogue of the individual in the social and professional spheres.

It was found out that intercultural communication of foreign students is a process of communicative interaction between representatives of different nationalities, accompanied by the exchange of linguistic and socio-cultural information the result of which is the moral, value and knowledge cross-fertilization of each participant of communication. This process involves the development of communicative, speech, language and intercultural competences. The structural components of these competences are axiological, cognitive, active and culturological. In determining the structure and content of communicative, speech, language and intercultural competences their criteria were signed out: motivational-value, cognitive, professional and communicative, linguoculturological. The conducted research allowed to determine the levels of intercultural communication competences: reproductive, consciously-situational, active and creative.

The analysis and comparison of the results on the ascertaining and molding stages of the experiment proved the efficiency of the implementation of the methodology.

**Key words:** competency-based approach, competences, communicative competence of foreign students, speech competence of foreign students, language competence of foreign students, intercultural competence of foreign students, the Ukrainian language.